

החלק ההיסטורי ומשמעותו במגילת העצמאות

פרופ' זהר בן אשר

המגילה, שהינה המסמך היחיד בתולדות המדינה, הציונות והעם היהודי החתומה ע"י נציגים מכל הזרמים הפוליטיים – מהלאומניים ועד הסוציאליסטיים, מהדתיים האורתודוקסים ועד לקומוניסטים – היא בראש ובראשונה מסמך פוליטי המופנה לא רק כלפי פנים אלא גם, או אפילו בעיקר, כלפי חוץ. היא מהווה התייחסות אל העולם, אל החוג הבינלאומי ואל המסורת הפוליטית שנתגבשה במאה ה-20. מבחינה זו היא מהווה את נקודת הקשר שבין הדינמיקה הפוליטית הבינלאומית והמעשה הציוני, מעין הצהרת שייכות של המדינה הקמה למשפחת העמים כולה.

יתרה מזאת, להבדיל מכל מסמך ישראלי אחר, מגילת העצמאות הינה מסמך הראשית היא כוללת את קביעת הזיקה והמחויבות הלאומית של המדינה ומשמשת סימוכין ללגיטימציה הבינלאומית שניתנה להגדרה העצמית של העם היהודי ולביטוייה הפוליטי ארגוני בהקמת מדינה ריבונית.

פסקה 2-1: היגד בעל אופי סטריאוטיפי, אין כאן קביעה של רצף אירועים היסטורי, ולמעשה אין האמור כאן מדויק כלל ועיקר מבחינה היסטורית. אולם מצויה כאן הכרזה על מהות הזיקות של העם אל הארץ ואל התרבות היהודית. זיקות אלה אינן מולדות או טבעיות אלא הן פרי ההכרעה העצמית של העם וארגונו. בפסקות אלה מובע רעיון הבחירה האנושית – זו שעושים אנשים המחליטים להזדהות עם מקור, היסטוריה ותרבות על בסיס נכונות לשותפות גורל.

פסקה 3: כתוצאה מן הזיקות הללו עשו האנשים מעשה. גם כאן אין הדיון ההיסטורי עיקר (שהרי רוב העם היהודי היה ונשאר בגולה וכו'). עם זאת פסקה זו מדגישה כי ההכרעה בדבר הזיקה היא בעלת אופי מעשי של חתירה לריבונות ואיננה בהכרח בעלת ביטוי ארגוני מסוים (מדינה). חתירה זו ניכרת בכך שאותם אנשים אשר תרגמו את זיקתם למעשה, אכן הקימו יישוב "השליט על משקו ותרבותו", ובכך נתנו ביטוי של ריבונות ואוטונומיה, לזיקות ההיסטוריות והתרבותיות.

פסקה 4: כאן חל המעבר להיגדים היסטוריים מדויקים, הנחוץ להדגשת הקשר בין רצונותיהם ומעשיהם של אנשים וקבוצות לבין ההקשר הבינלאומי. פסקה זו מציינת את הזמן (1897) שבו קם העם היהודי והיה לארגון בפועל, העוסק בהגדרה עצמית. העם היהודי מגדיר את עצמו כלאום וככזה הוא יחידה שיש לה זכויות וחובות לאומיות.

פסקה 5: פסקה זו מדגישה את כלליות המעשה של הגדרה עצמית ומאזכרת את האישורים הבינלאומיים (בעיקר זה שניתן ע"י חבר הלאומים) להגדרה העצמית הלאומית של העם

מאמר מתוך תוכנית הלימודים: מגילת העצמאות שלי שיצאה לאור בשנת תשמ"ח (1988) המרכז לשלום בחסות מטה חגיגות הארבעים למדינה, משרד החינוך והתרבות, היחידה לדמוקרטיה ולדו-קיום, בשיתוף עם מדרשת אדם

היהודי, שחלק עיקרי בה הוא הזיקה לא"י. יש לציין כי המסמכים הנזכרים בפסקה זו – הצהרת בלפור והחלטת המנדט- עוסקים לא רק בהכרה בזכויות הלאומיות של העם היהודי בא"י, אלא גם בהקשרים השונים וביחסים שבין היהודים והלא יהודים בא"י ובארצות העולם בכלל.

פסקה 6: כאן שבה המגילה ומדגישה את השייכות היהודית להקשר הבינלאומי. אם קודם לכן הודגשה הלגיטימציה הבינלאומית לבית לאומי יהודי, הרי כאן מודגש הצורך האובייקטיבי בפתרון. העדות על הצורך הזה היא איומה ונוראה – השואה. פסקה זו מבליטה זאת, אך אינה מסתפקת. היא חורגת מהעזוץ הרגשי ומצביעה על הצורך בנורמליזציה של חברותו של העם היהודי במשפחת העמים, נורמליזציה אשר את היעדרה מבטאת השואה בצורה כה נוראה.

פסקה 7: לאחר הדגשת ההיבטים והמסקנות הפוליטיים של השואה ניתן ביטוי למערך הרגשי הלאומי. שוב, ללא היזקקות לדיוק היסטורי (שכן שארית הפליטה לא מיהרה לא"י), מובעת החלטתה הנחרצת של התנועה הלאומית היהודית לכונן מערך ריבוני לאומי.

פסקה 8: פסקה זו מדגישה מחדש את השתלבותה ההיסטורית של התנועה הלאומית היהודית במערכת הבינלאומית. אף בהיעדרה של מסגרת ארגונית פוליטית של מדינה, משתתפת הישות הלאומית היהודית במאמץ הבינלאומי למיגור האיום על שלום העולם (הנאצים) ומשלמת בדם בניה את דמי החבר במועדון הלאומים מועדון המגדיר את זכויות האומות וחובותיהן (שביטויו הארגוני הוא האו"ם). זוהי משמעות מפעלה של היחידה הלוחמת העברית (הבריגדה) ומכאן החשיבות שהקנתה התנועה הציונית לחתירתה למעמד של משקיף באו"ם. שוב, גם בפסקה זו מודגשת לא הנבדלות היהודית והעברית אלא דווקא שייכות, לטוב ולרע של המסגרת הלאומית היהודית, התנועה הציונית למשפחת העמים.

פסקה 9: כאן נידונה הדדיות הקשר שבין העם היהודי והישוב העברי בא"י לבין מארג החיים הבינלאומי. מוזכרת החלטת כ"ט בנובמבר, הנובעת מהדדיות הזיקות, ועניינה הכרה בהכרח המעבר מצורת ארגון של תנועה לאומית לצורת הארגון של מדינה. במסמך כ"ט בנובמבר נקבעים גבולות לישות המדינית היהודית וגם הסדרים של ישות זו עם הישויות האחרות הקיימות בא"י, כגון אחדות כלכלית של הארץ המחולקת לשתי מדינות ושבעה אזורי ניהול.

פסקה 10: הסבר ומסקנה של הפסקה הקודמת: הדברים הללו (החלטת האו"ם) עולים בקנה אחד עם הנאמר במגילת האו"ם באשר לזכויות הטבעיות של כל לאום – הגדרה עצמית וריבונות לאומית ופוליטית.

פסקה 11: זו הפסקה החשובה ביותר מבחינת ההצהרה שכן עתה, משהונחו היסודות של הזיקה הלאומית, ההגדרה העצמית, וההקשר ההיסטורי של ההכרה הבינלאומית ניתן לגזור את

מאמר מתוך תוכנית הלימודים: מגילת העצמאות שלי שיצאה לאור בשנת תשמ"ח (1988) המרכז לשלום בחסות מטה חגיגות הארבעים למדינה, משרד החינוך והתרבות, היחידה לדמוקרטיה ולדו-קיום, בשיתוף עם מדרשת אדם

ההכרעה הארגונית. לפיכך מחליטים כל נציגי הישוב לעשות את המעשה אשר לו ניתן בהחלטת האו"ם התוקף הבינלאומי המחייב – להקים מדינה ריבונית המבטאת את הזכויות הטבעיות של הלאום. משעה זו ואילך הקמת המדינה היא עובדה קיימת אשר עליה אין עוררין. זו היא נקודה ראשית שאינה ניתנת לשינוי וביטול ואשר המסגרת הפורמלית לקיומה הינה החלטת האו"ם הקובעת גבולות ושאר הסדרים.

פסקה 12: ואכן, מצהירה המגילה, הקמת המדינה נעשית בהתאם להכרה הבינלאומית ולהוראותיה של החלטת האו"ם ומכאן נובעת גם הגדרתה של המדינה, ישראל, כמדינה לאומית יהודית וגם התחייבותה לכונן חוקה עד לתאריך נתון (1.10.1948) ולהקים מוסדות קבועים כנדרש.

פסקה 13-15: במסגרת הנדרש תקיים המדינה גם מערך של ביטוי לזיקותיה הלאומיות ("לאור חזונו של נביאי ישראל") אבל תמשיך להיות גם חלק בלתי נפרד ממשפחת העמים "ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האו"ם". כן מודיעה המגילה על נכונות המדינה וכוונתה לקיים במלואה את החלטת האום מכ"ט בנובמבר. כמו כן מביעה המגילה את הבקשה לשינוי מעמדה של התנועה הלאומית באו"ם עצמו – בהיותה מדינה מבקשת ישראל להיות לא רק משקיפה אלא חברה מלאה בארגון הבינלאומי.

פסקה 16: אף שמדינת ישראל הינה מדינת לאום (יהודית), ומתוקף זה פותחת את שעריה בפני יהודי העולם, הריהו בראש ובראשונה ארגון מדיני פורמלי כך שכל מי שמצוי בו בעת כינונה הינו בעל זכויות וחובות מתוקף היותו תושב. על כן מביעה המגילה, ע"פ החלטות המוסדות הבינלאומיים, לא רק רצון והתחייבות לשיתוף בני לאומים אחרים בארגונים הפורמליים של המדינה, אלא גם מדגישה כי שותפות זו אינה מתוקף זכויות מוענקות בחסד אלא הינה "על יסוד אזרחות מלאה ושווה". אזרחות זו אינה מוענקת ועל כן אינה יכולה להישלל ע"י המדינה. לבני לאומים אחרים שמורה הזכות לנציגות במוסדות המדיניים מתוקף היותם חברים בארגון המדיני אף כי לא בזה הלאומי.

פסקה 17-19: סיום המדגיש מחדש את רצון המדינה להשתרש במשפחת העמים ובקהילה המזרח תיכונית תוך הבלטת הזיקות הלאומיות (פניה לעם היהודי בתפוצות להשתתף במפעל הלאומי).